

ANNALES
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. LXXX

SECTIO B

2025

BEATA ŻURAW-RODZIK

<https://orcid.org/0000-0001-6724-4550>

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

Wydział Biologii Środowiskowej

ul. Dobrzańskiego 37, 20-262 Lublin, Polska

beata.zuraw@up.lublin.pl

OLGA SOSZKA

<https://orcid.org/0009-0008-6390-1996>

olga.soszka@wp.pl

TADEUSZ GRABOWSKI

<https://orcid.org/0000-0001-6480-4620>

Roztoczański Park Narodowy

ul. Płażowa 2, 22-470 Zwierzyniec, Polska

tgrabowski@roztoczanski.pn.pl

ARLETA LEBIEDOWICZ

<https://orcid.org/0009-0004-8402-0347>

arleta.rodziewicz@gmail.com

MAREK PODSIEDLIK

<https://orcid.org/0000-0001-9581-6309>

podsjedlikmarekjan@gmail.com

Ośrodek Hodowli Zachowawczej we Floriance
jako atrakcyjny przystanek dla ruchu rowerowego
w Roztoczańskim Parku Narodowym

Conservation Breeding Centre in Florianka as an Attractive Stop
for Bicycle Tourists in the Roztocze National Park

Abstract: The forest settlement in Florianka was established in the Zwierzyniec forests, near the former road from Zwierzyniec to Górecko Stare. The Roztocze National Park covered Florianka with protection in 1991, and in 1996, a Polish horse (in Polish: *konik polski*) breeding facility (now the Conservative Breeding Centre) was established in the buildings of the former farm. The concept of

adaptation of the land to the needs of cycling tourism, proposed in this paper, is based on conservation documentation from 1989 and on the preserved elements of composition of the manor complex. The adaptation of the land to tourism functions required the introduction of innovative solutions, with the preservation of the historical values of the place. Two gazebos with shingle roofing and a tourist gazebo were proposed. It is recommended to introduce tourist and recreational facilities, as well as informational and educational elements conveying knowledge about the Roztocze National Park, Florianka, and the Conservation Breeding Centre.

Keywords: bicycle tourism; Polish horse; stud breeding; education

Abstrakt: Osada leśna we Floriancie powstała w lasach zwierzynieckich, przy dawnym gościńcu prowadzącym ze Zwierzynca do Górecka Starego. Roztoczański Park Narodowy objął opieką Floriankę w 1991 r., po czym w 1996 r. w zabudowaniach dawnego folwarku utworzono dział hodowli konika polskiego w systemie stajennym (obecnie Ośrodek Hodowli Zachowawczej). Zaproponowana w pracy koncepcja adaptacji terenu dla potrzeb turystyki rowerowej została oparta na dokumentacji konserwatorskiej z 1989 r. oraz zachowanych elementach kompozycji zespołu folwarcznego. Przystosowanie terenu do pełnienia funkcji turystycznych wymaga wprowadzenia innowacyjnych rozwiązań z zachowaniem walorów historycznych miejsca. Zaproponowano dwie altany kryte gontem i altanę turystyczną. Zaleca się wprowadzenie udogodnień turystyczno-rekreacyjnych oraz elementów informacyjnych i edukacyjnych przekazujących wiedzę o Roztoczańskim Parku Narodowym, Floriancie i Ośrodku Hodowli Zachowawczej.

Słowa kluczowe: turystyka rowerowa; konik polski; hodowla stajenna; edukacja

WSTĘP

1. Adaptacja zabytkowych założeń ogrodowych na potrzeby współczesne

Przy adaptacji zabytkowych założeń na potrzeby współczesne należy przede wszystkim pamiętać o określeniu granicy dopuszczalnych zmian konserwatorskich. Nie mogą one naruszać historycznego układu przestrzennego, elementów jego struktury oraz walorów przyrodniczych. Ważny jest dobór materiałów zgodny z charakterem i stylistyką założenia. Należy podkreślić, że wszelkie działania adaptacyjne wymagają podejścia indywidualnego. Każde historyczne założenie ogrodowe jest ściśle powiązane z danym środowiskiem przyrodniczym i wymaga działań nawiązujących do właściwości miejsca oraz jego cech indywidualnych (Majdecki, 1993).

Dzisiejszy ogród historyczny musi być uzupełniony nie tylko o nowe funkcje, które są niezbędne przy jego współczesnym użytkowaniu, takie jak parkingi, oznaczenia czy toalety, lecz także o atrakcje, które zainteresują odwiedzających: sklepiki z pamiątkami, kawiarnie, restauracje czy specjalnie wyznaczone miejsca na wystawy i pokazy (Zachariasz, 2008). Wszystkie działania muszą być wykonane

zgodnie z dokumentami prawnymi dotyczącymi grupy zabytków ogrodowych. Najważniejsze z nich to ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Międzynarodowa Karta Ogrodów Historycznych – Karta Florencka. Pierwszym etapem jest określenie zasobu, zapoznanie się z danymi administracyjnymi, wykonanie badań terenowych oraz inwentaryzacja szaty roślinnej. Następnie należy przeprowadzić postępowanie studialne, a wyniki badań i analiz przedstawić tekstowo i graficznie. Kolejnym etapem jest waloryzacja oraz sformułowanie wytycznych do projektu i realizacji. Wykonanie wszystkich działań jest bardzo ważne, ponieważ prowadzi do określenia jasnych wytycznych. Zabytkowe ogrody nie mogą być dowolnie modernizowane. Obecnie rewaloryzacja często łączy się z tworzeniem atrakcji turystycznych, należy jednak pamiętać, że projekt powinien być konsekwentny i spójny ze wszystkimi ustaleniami zawartymi we wcześniejszych etapach działań (Stachańczyk, 2010).

2. Turystyka kwalifikowana

Termin „turystyka kwalifikowana” pojawił się w polskiej terminologii naukowej w latach 50. XX w. Wprowadzony został przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze w celu wspólnego określenia nowych dziedzin turystyki wymagających specjalnego sprzętu i szczególnych umiejętności turysty. Do form turystyki kwalifikowanej zalicza się m.in. turystykę: pieszą (nizinną i górską), rowerową (kolarską), jeździecką (konną). Istotą tego rodzaju turystyki jest zbliżenie turysty do natury połączone z regeneracją sił psychofizycznych i poprawą sprawności fizycznej (Kurek i in., 2007).

Na terenie Roztocza można uprawiać wiele rodzajów turystyki kwalifikowanej, nazywanej czasem aktywną – zaczynając od łagodnych form, takich jak jogging i spacer, przez kolarstwo terenowe, uprawiane w formie turystycznej na oznakowanych szlakach oraz ścieżkach rowerowych, leśnych drogach, duktach i bezdrożach, a kończąc na narciarstwie zjazdowym i biegowym zimą oraz kajakarstwie latem (Brzezińska-Wójcik i in., 2007).

3. Przestrzeń turystyczna Roztoczańskiego Parku Narodowego

Udostępnianie Roztoczańskiego Parku Narodowego (RPN) turystom i wiążąca się z tym rozbudowa infrastruktury turystycznej stanowią pewne zagrożenie dla idei ochrony przyrody. Łagodzeniu tych sprzeczności mają służyć plany ochrony oraz roczne zadania ochronne, które mają wyznaczać miejsca udostępniane dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych oraz sportowych. W la-

tach 2007–2010 nastąpił szczególnie intensywny okres w rozwoju turystycznym, związany z funduszami pozyskanymi m.in. z Unii Europejskiej oraz z powstaniem Roztoczańskiego Centrum Naukowo-Edukacyjnego. Oprócz Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego powstały także trzy bazy edukacyjno-turystyczne w gajówkach: Krzywe, Wojda i Komanówka. Ponadto wyposażono Izbę Leśną we Floriance, wyznaczono szlaki turystyczne i ścieżki poznawcze oraz zagospodarowano Stawy Echo. Nastąpił rozwój turystyki rowerowej i konnej oraz narciarstwa biegowego. W wyniku otwarcia się RPN na turystów obserwuje się coraz większą ich liczbę, także w grupach rodzinnych i towarzyskich (Grabowski i in., 2011). Planowane jest rozszerzenie i udostępnienie oferty edukacyjnej również dla osób z niepełnosprawnościami (Żuraw i in., 2016).

Początkowo w RPN znajdowały się trzy piesze szlaki turystyczne: Szlak Centralny, Szlak Krawędziowy oraz Szlak Rezerwatów. Później utworzono jeszcze Szlak Walk Partyzanckich, Szlak Roztoczański oraz Obwodnicę RPN im. Aleksandry Wachniewskiej. Ponadto wytyczono 12 ścieżek: dydaktyczne (na Bukową Górę, na Piaseczną Górę, po wydmie Stawów Echo, do Stawów Echo), historyczną (do cmentarza powstańców styczniowych), historyczno-przyrodniczą (na Wzgórzu Polak, do Wojdy, aleją Aleksandry Wachniewskiej), ścieżkę dendrologiczną i krajobrazową we Floriance oraz ścieżkę poznawczą na Białą Górę i Górę Niedźwiedź. Nastąpił również rozwój turystyki rowerowej, która jest jedną z form sportu i rekreacji nieuciążliwych dla środowiska i coraz bardziej popularną w Polsce. W tym celu zostały specjalnie wyznaczone szlaki i ścieżki rowerowe. Przygotowana została trasa prowadząca ze Zwierzyńca przez Floriankę do Góreczka Starego. Turyści rowerowi mogą skorzystać także ze ścieżki do Stawów Echo, ścieżki krajobrazowej we Floriance oraz z czynnych w sezonie letnim ośrodków edukacyjno-turystycznych w gajówkach. Trasy zostały wyposażone w tablice informacyjne oraz znajdują się tu miejsca parkingowe, stojaki na rowery, wiaty, wieże widokowe, kładki i mosty. Roztoczański Park Narodowy planuje rozbudowę sieci ścieżek rowerowych (Kozieł, 2012). Ponadto oferuje turystykę konną: Ułański Szlak Konny i Roztoczański Szlak Konny. Możliwa jest też jazda na koniku polskim na wytyczonych trasach, takich jak: trasa rowerowa do Florianki, ścieżka krajobrazowa we Floriance, szlak krawędziowy Roztocza między Florianką a granicą Parku oraz droga „Tereszpolka”. Roztoczański Park Narodowy oferuje również przejazdy bryczką (Brzezińska-Wójcik i Baranowska, 2012). W celu skierowania ruchu turystycznego w obszary peryferyjne Parku planuje się realizację projektu „Nowe horyzonty edukacji w RPN”, w ramach którego zaplanowano modernizację Ośrodka Edukacyjno-Muzealnego (OEM), a także wykonanie dwóch ścieżek: multisensorycznej w bliskim otoczeniu budynku OEM oraz „W korony drzew” w obszarze pomiędzy granicą RPN a częścią historyczną Zwierzyńca. W planach

znajduje się też budowa wieży widokowej w miejscowości Panasówka w gminie Terespol – na gruntach, które zostały już wykupione przez RPN.

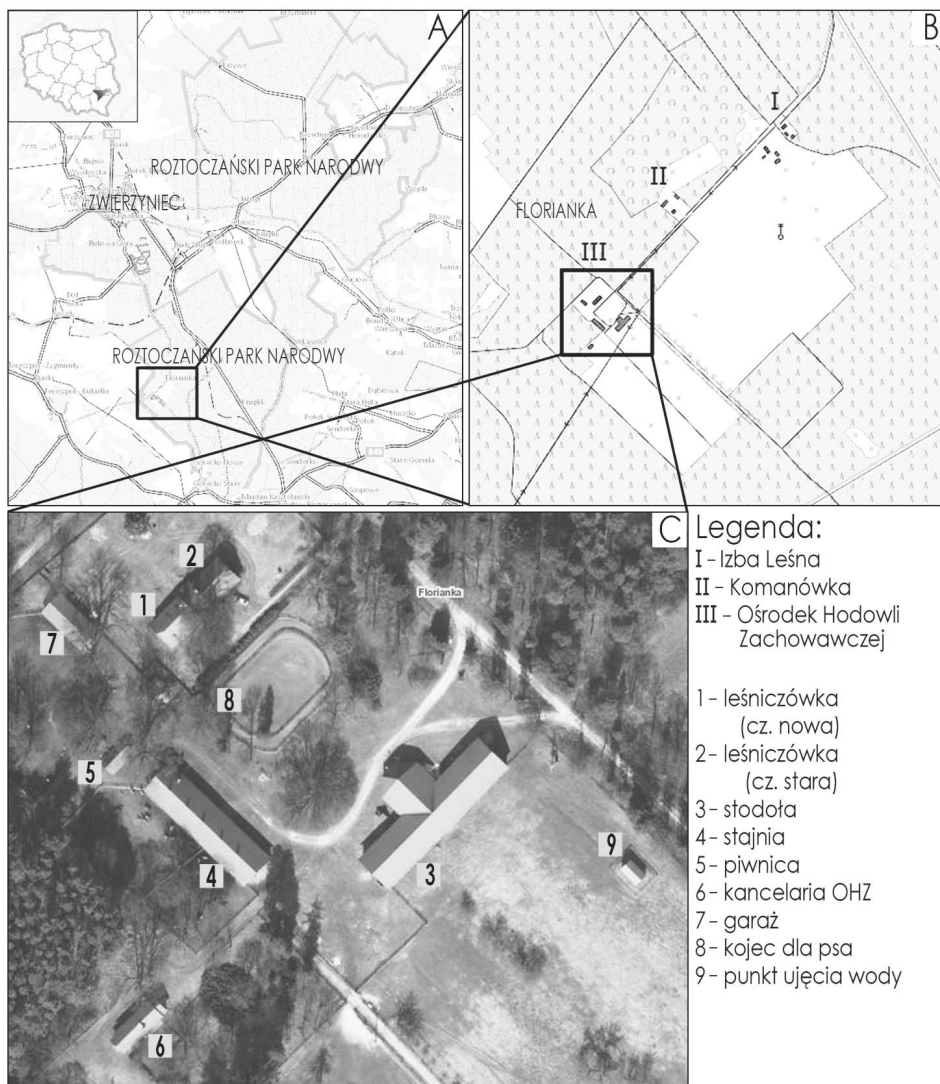
Wyniki badań monitoringowych prowadzonych w latach 2006–2010 wskazują na konieczność przygotowania RPN na obsługę zwiększonego ruchu turystycznego. Większość zapytanych turystów kojarzyło RPN z przyrodą i lasami, a tylko nieco mniej z hodowlą konika polskiego. Wśród elementów przyrodniczych najlepiej ocenione zostały Stawy Echo oraz hodowla stajenna konika polskiego w Ośrodku Hodowli Zachowawczej (OHZ) we Floriancie. Za najbardziej atrakcyjne kulturowo uznano osiemnastowieczny kościół wybudowany na wyspie Stawu Kościelnego w Zwierzyńcu, stary Browar oraz Ośrodek Edukacyjno-Muzealny RPN i Izbę Leśną we Floriancie. Pozytywnie została oceniona też infrastruktura turystyczna oraz baza noclegowa (Świeca i in., 2013).

Biorąc pod uwagę wszystkie wyżej omówione kwestie, teren objęty opracowaniem jest niezwykle ważnym i popularnym punktem na mapie turystycznej RPN. Potrzebne jest dobre przygotowanie ośrodka do obsługi ruchu turystycznego poprzez wprowadzenie infrastruktury na odpowiednim poziomie estetycznym i funkcjonalnym.

MATERIAŁY I METODY

1. Lokalizacja i granice opracowania

Ośrodek Hodowli Zachowawczej będący tematem opracowania znajduje się w dawnej osadzie leśnej – Floriancie (zob. ryc. 1A–B), położonej w odległości 6,5 km od Zwierzyńca i 2,5 km od Górecka Starego. Został utworzony na bazie budynków dawnego założenia dworsko-ogrodowego. Dojeżdżając do niego od strony Zwierzyńca, mijamy dwie dawne gajówki (Izba Leśna i Komanówka; zob. ryc. 1B). Następnie, gdy skręcimy pod kątem prostym w lewo, miniemy go, udając się dalej do Górecka Starego. Obszar stanowiący przedmiot prac inwentaryzacyjnych i projektowych ma formę prostokąta. Obejmuje w części północnej zabytkowe zabudowania folwarczne, a w części południowej pastwiska z pojedynczymi drzewami owocowymi, będącymi pozostałościami dawnych sadów (zob. ryc. 1C). Inwentaryzacji dendrologicznej podlegała również aleja modrzewiowa nasadzona przy drodze biegnącej do Górecka Starego. Na północ od OHZ rozpościerają się kompleksy leśne, a na południe – łąki kośne. Teren opracowania w całości znajduje się w granicach RPN i prawnie są to grunty skarbu państwa w użytkowaniu wieczystym Parku (RPN, 2024).

Ryc. 1. Teren badań: A – w Roztoczańskim Parku Narodowym; B – na obszarze osady leśna Florianka; C – rozmieszczenie obiektów w Ośrodku Hodowli Zachowawczej: I – Izba Leśna, II – Komanówka, III – Ośrodek Hodowli Zachowawczej: 1 – leśniczówka (część nowa), 2 – leśniczówka (część stara), 3 – stodoła, 4 – stajnia, 5 – piwnica, 6 – kancelaria OHZ, 7 – garaż, 8 – kojec dla psa, 9 – punkt ujęcia wody (Soszka, 2015)

Fig. 1. Research area: A – in the Roztocze National Park; B – in the area of the Florianka forest settlement; C – arrangement of facilities in the Conservation Breeding Centre: I – Forest Chamber, II – Komanówka, III – Conservation Breeding Center: 1 – forester's lodge (new part), 2 – forester's lodge (old part), 3 – barn, 4 – stable, 5 – detached basement, 6 – office CBC, 7 – garage, 8 – dog playpen, 9 – water intake point (Soszka, 2015)

2. Inwentaryzacja zagospodarowania terenu

Źródłem informacji historycznych o terenie badań była dokumentacja ewidencyjna założenia ogrodowego we Floriancie pozyskana z Wojewódzkiego Ośrodka Ochrony Zabytków w Lublinie delegatura w Zamościu (Bończak-Kucharczyk i in., 1989). Inwentaryzację zabudowy oraz szczegółową inwentaryzację dendrologiczną przeprowadzono latem 2014 r. Drzewa oraz krzewy zostały naniesione na mapę geodezyjną pozyskaną z Urzędu Gminy w Biłgoraju. Przy nazewnictwie gatunków korzystano z opracowania Senety i Dolatowskiego (2011). Obwód pnia mierzono na wysokości pierśnicy (1,3 m wysokości od poziomu gruntu). Średnica rzutu korony została podana z dokładnością do 0,5 m, natomiast wysokość drzew – mierzona z użyciem wysokościomierza – do 1 m. Przy wykonywaniu analizy wiekowej drzewostanu posiłkowano się tabelą wiekową drzew opracowaną przez Majdeckiego (1980–1986). Została sporządzona również dokumentacja fotograficzna.

3. Metodyka pomiarów nasilenia ruchu turystycznego

Podstawę określenia natężenia ruchu turystycznego w RPN stanowiły odczyty z dwukierunkowego czujnika piroelektrycznego, usytuowanego przy drodze we Floriancie na wysokości Izby Leśnej. Na ich podstawie można stwierdzić z dokładnością do 10%, ilu pieszych i rowerzystów przemierza się trasą rowerową Zwierzyniec – Florianka – Górecko Stare. Odczyty te porównywane są z liczbą kart wstępu sprzedanych na trasę rowerową, w tym z liczbą biletów sprzedanych do Izby Leśnej. Przy szacowaniu ruchu turystycznego bierze się pod uwagę również karty ewidencji zajęć terenowych, wydane przepustki oraz frekwencję gości na rokrocznie organizowanych w RPN dniach otwartych.

WYNIKI

1. Stopień nasilenia ruchu turystycznego w obszarze Florianki

W oparciu o prowadzony w RPN monitoring ruchu turystycznego należy stwierdzić, że natężenie i rozkład ruchu turystycznego są nierównomierne w czasie i przestrzeni. Najwięcej turystów przebywa w obszarze południowej osi przyrodniczo-edukacyjnej. Piesi korzystają ze ścieżki na Bukową Górę i ścieżek edukacyjnych przy Stawach Echo, a rowerzyści – z trasy rowerowej do Florianki. Na przestrzeni ostatnich 10 lat obserwuje się wyraźny wzrost turystyki rowerowej na terenie RPN. Wzrasta też liczba turystów pieszych w grupach rodzinnych w dni

wolne od pracy. Maleje natomiast liczba zorganizowanych grup autokarowych przyjeżdżających do Parku. W tej kategorii widać szczególnie mniejszą liczbę grup dzieci i młodzieży oraz większą liczbę grup dorosłych, głównie osób starszych (seniorów). Z kąpieliska na Stawach Echo korzysta rokrocznie w wysokim sezonie turystycznym (lipiec–sierpień) około 25–35 tys. osób. Ośrodek Edukacyjno-Muzealny wraz z terenowymi bazami edukacyjno-turystycznymi odwiedziło w okresie 2002–2021 od 10 do 35 tys. os.·rok⁻¹. Floriankę w latach 2019–2024 odwiedzało rokrocznie przeciętnie około 42 tys. osób, co stanowi 13,4% ogółu odwiedzających RPN (zob. tab. 1). Zakłada się, że wszyscy zwiedzający Floriankę docierali do OHZ w celu zobaczenia konika polskiego – herbowego zwierzęcia RPN, natomiast jedynie około 10,4% z nich zwiedzało mijaną po drodze Izbę Leśną.

Tab. 1. Liczba osób odwiedzających Roztoczański Park Narodowy ogółem, w tym trasę rowerową do Florianki i Izby Leśnej (lata 2019–2024; opracowanie własne)

Tab. 1. Total number of visitors to the Roztocze National Park, including the bicycle route to Florianka and the Forest Chamber (2019–2024; own elaboration)

Rok/ Year	Liczba osób odwiedzających RPN / Number of people visiting RPN				
	RPN ogółem / total	Trasa rowerowa do Florianki / Bicycle route to Florianka		Izba Leśna / Forest Chamber	
		Liczba osób / Number of people	Odsetek osób ogółem / Percentage of total people	Liczba osób / Number of people	Odsetek rowerzystów / Percentage of cyclists
2019	239 071	29 111	12,2	4744	16,3
2020	314 017	42 884	13,7	30	0,7
2021	335 965	60 598	18,0	908	1,5
2022	337 765	35 930	10,6	5242	14,6
2023	313 323	49 435	15,8	6437	13,0
2024	368 463	36 319	9,9	6025	16,6

Z racji położenia Florianki w głębi RPN dotarcie do Izby Leśnej, ścieżki dendrologicznej i krajobrazowej oraz OHZ możliwe jest na kilka sposobów. Można przemieszczać się indywidualnie pieszo lub rowerem albo skorzystać z oferowanych przez RPN – szczególnie dla grup zorganizowanych – przejazdów bryczką lub meleksem. Wydawałoby się, że pandemia (10.03.2020–5.05.2023) spowoduje zmniejszenie ruchu turystycznego w RPN, ale nie potwierdził tego prowadzony monitoring. Liczba turystów przebywających na terenie RPN w ciągu roku w czasie pandemii przekroczyła barierę 300 tys. osób – liczbę nienotowaną w pięćdziesięcioletniej historii RPN (Grabowski i Sędlak, 2023). Ogólnie wielkość przeciętnego w ciągu roku ruchu turystycznego w RPN była szacowana w latach 2002–2010 na poziomie około 95–120 tys. os.·rok⁻¹. W latach 2011–2019 liczba ta uległa znacznemu zwiększeniu. Określono ją na poziomie 180–240 tys. os.·rok⁻¹. W latach 2020–2024 ruch turystyczny utrzymywał się w granicach 314–368 tys. os.·rok⁻¹ (zob. tab. 1).

2. Stan zachowania założenia dworsko-ogrodowego we Floriancie

Założenie dworsko-ogrodowe we Floriancie położone jest w gminie Józefów, na terenie RPN. Obiekt leżący wśród lasów zwierzynieckich powstał w pierwszej połowie XIX w., prawdopodobnie w 1830 r. W drugiej połowie XIX w. założenie dworskie we Floriancie zostało zmodernizowane. Dwór-leśniczówkę rozbudowano, dodając część kuchenną, w efekcie czego rzut drewnianego dworu przyjął kształt litery T. Na polecenie ordynata Zamoyskiego na północ od dworu założono szkółkę leśną, która obfitowała w rzadkie na tych terenach odmiany i gatunki drzew. Na północny zachód od szkółki wśród lasów wykopano staw. W tym czasie aleja dojazdowa od strony Zwierzynca została obsadzona klonami i jaworami. Drogę dojazdową od strony Górecka obsadzono modrzewiami. Po obu stronach alei modrzewiowej założono sady. Administracja ordynacka utrzymywała się we Floriancie do 1945 r. Całość założenia przeszła wówczas w użytkowanie Nadleśnictwa Zwierzyniec. W latach powojennych Florianka uległa poważnemu zaniedbaniu. Poza rozbiórką

Ryc. 2. Zabudowania na terenie Ośrodka Hodowli Zachowawczej we Floriancie: A – leśniczówka; B – stodoła z menażem; C – stajnia; D – kancelaria OHZ (fot. B. Żuraw-Rodzik)

Fig. 2. Buildings on the Conservation Breeding Centre in Florianka: A – forester's lodge; B – barn with manege; C – stable; D – OHZ office (photo: B. Żuraw-Rodzik)

części budynków folwarku usunięto także sady leżące na wschód od alei wiodącej w stronę Zwierzyńca (Bończak-Kucharczyk i in., 1989). Na bazie zachowanych zabudowań folwarcznych założony został Ośrodek Hodowli Zachowawczej Konika Polskiego i Owcy Uhruskiej.

W skład obecnego układu zabudowy wchodzi leśniczówka (dawny dwór), w tym: drewniana część stara i murowana część nowa, stodoła z maneżem, stajnia (dawna obora), magazyn (piwnica), kancelaria OHZ (dawny dom ogrodnika), garaż, budynek gospodarczy, kojec dla psa, wiata, punkt ujęcia wody (zob. ryc. 1C). Większość budynków jest w dobrym stanie, a ich kremowej barwy elewacje są odnowione (zob. ryc. 2A–D). Dachy budynków pokryte są blachodachówką w kolorze brązowym. Na terenie folwarku znajdują się elementy małej architektury: rzeźby drewniane przedstawiające konie, tablica informacyjna, palenisko ogniskowe murowane, drewniany okrągły stolik, drewnutnia i drewniana ławka. Przy drodze znajdują się drogowskazy oraz drewniany przydrożny krzyż.

3. Układ komunikacyjny

Układ komunikacyjny tworzą wydeptane ścieżki oraz nieutwardzone drogi gruntowe, których przebieg wynika bezpośrednio ze sposobu użytkowania terenu. Obecnie nie tworzą one spójnej kompozycji przestrzennej – łączą zabudowania gospodarcze, omijając centralnie usytuowany padok oraz rozłożystą lipę. Drogi dojazdowe ograniczają teren opracowania od strony północnej i wschodniej. Na północy wzdłuż granicy przebiega droga piaszczysta prowadząca do lasu, natomiast od strony wschodniej przechodzi ona w drogę żwirową prowadzącą do Górecka Starego. Od północnego wschodu prostopadle do alei prowadzącej do Górecka Starego biegnie główna aleja prowadząca ze Zwierzyńca. Na jej przedłużeniu znajdują się brama i podjazd pod dwór-leśniczówkę. Według opracowania konserwatorskiego z 1989 r. przed dworem-leśniczówką znajdował się okrągły podjazd z gazonem, obsadzony lipami. Główny wjazd do folwarku znajdował się na przedłużeniu alei dojazdowej ze Zwierzyńca (Bończak-Kucharczyk i in., 1989).

4. Inwentaryzacja dendrologiczna i gospodarka drzewostanem

Podczas inwentaryzacji dendrologicznej przeprowadzonej na przełomie lipca i sierpnia 2014 r. oznaczono 500 pozycji, w tym 482 drzewa i 18 grup krzewów. Nadklasa okrytozalążkowych Magnoliopsida reprezentowana była przez 33 taksony (zob. tab. 2), natomiast nagozalążkowych Gymnospermae przez 7 taksonów (zob. tab. 3). Spośród okrytozalążkowych najliczniej (68 okazów) – jako pozostałość dawnych nasadzeń – reprezentowana była jabłoń domowa *Malus domestica* Borkh.

Na terenach sadów rosło również dużo, bo aż 46 okazów śliwy wiśniowej (*Prunus cerasifera* Ehrh.). W dużej liczbie występował buk pospolity (*Fagus sylvatica* L.; 51 okazów) oraz klon pospolity (*Acer platanoides* L.; 45 okazów). Wśród drzew iglastych najliczniej reprezentowany był modrzew europejski (*Larix decidua* Mill.; 77 okazów), rosnący w historycznej alei wzdłuż drogi do Górecka Starego. Zinwentaryzowano też 13 grup krzewów liściastych z siedmiu taksonów (*Acer tataricum* L., *Caragana arborescens* Lam., *Cornus mas* L., *Corylus avellana* L., *Euonymus europaeus* L., *Prunus spinosa* L., *Salix × fragilis* L.) oraz pięć grup z gatunków iglastych (*Picea abies* L., *Taxus baccata* L.). Pełna dokumentacja dendrologiczna dostępna jest w archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie (Soszka, 2015).

Tab. 2. Struktura gatunkowa drzew okrytozalążkowych (opracowanie własne)

Tab. 2. Species structure of angiosperm trees (own elaboration)

Lp./ No.	Gatunek/Species	Liczba okazów / Number of specimens	Uwagi/Comments
1	<i>Acer platanoides</i> L., klon pospolity	45	większość okazów rośnie przy budynku kancelarii, są w dobrym stanie zdrowotnym
2	<i>Acer pseudoplatanus</i> L., klon jawor	2	młode okazy w dobrym stanie zdrowotnym
3	<i>Acer tataricum</i> L., klon tatarski	4 i 1 grupa	okazy w dobrym stanie zdrowotnym
4	<i>Betula pendula</i> Roth., brzoza brodawkowata	9	najstarsze okazy znajdują się przy drodze prowadzącej do dworu-leśniczówki
5	<i>Caragana arborescens</i> Lam., karagana syberyjska	2 grupy	żywoplot
6	<i>Carpinus beulus</i> L., grab pospolity	18	większość okazów rośnie wzdłuż drogi prowadzącej do Górecka Starego, najstarszy okaz znajduje się na dziedzińcu folwarku
7	<i>Cerasus vulgaris</i> Mill., wiśnia pospolita	12	stare okazy rosnące w sadzie przy kancelarii wymagają pielęgnacji lub wymiany
8	<i>Corylus avellana</i> L., leszczyna pospolita	2 grupy	stan bardzo dobry
9	<i>Cornus mas</i> L., dereń jadalny	2 grupy	duża grupa wzdłuż drogi na długości 70 m, grupa kilku starych okazów w stanie dobrym
10	<i>Euonymus europaeus</i> L., trzmielina pospolita	3 grupy	stan dobry
11	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	51	wszystkie okazy rosną wzdłuż drogi do Górecka Starego, wśród nich 6 okazów o wymiarach pomnikowych w wieku ponad 200 lat oraz kilka ponad 100-letnich
12	<i>Fraxinus excelsior</i> L., jesion wyniosły	10	najstarszy egzemplarz w odmianie <i>Pendula</i> rośnie na terenie dawnego sadu za budynkiem stodoły
13	<i>Juglans regia</i> L., orzech włoski	4	bardzo młode okazy rosnące na pastwiskach
14	<i>Malus</i> sp. Mill., jabłoń	68	egzemplarze starych odmian jabłoni rosnące na pastwiskach, ze względu na swój wiek większość okazów posiada duży posusz
15	<i>Prunus</i> sp. L., śliwa	2	stare okazy na terenie dawnych sadów

Lp./ No.	Gatunek/Species	Liczba okazów / Number of specimens	Uwagi/Comments
16	<i>Prunus avium</i> L., czereśnia ptasia	4	samosiewy rosnące wzdłuż drogi do Górecka Starego
17	<i>Prunus cerasifera</i> L., śliwa domowa, mirabelka	46	na terenie dawnych sadów za budyniem stodoły znajdują się 24 stare okazy z dużym posuszem, pozostałe rosną wśród zadrzewień przy drodze do Górecka Starego
18	<i>Prunus serotina</i> Ehrh., czerecha późna	2	przy ścianie lasu na pastwiskach (sukcesja lasu)
19	<i>Prunus spinosa</i> L., śliwa tarnina	1 grupa	grupa zaroślowa przy ścianie lasu na pastwiskach (sukcesja lasu)
20	<i>Pyrus</i> sp. L., grusza	1	stary okaz na terenie dawnych sadów
21	<i>Quercus palustris</i> Münchh., dąb błotny	2	przy drodze do Górecka Starego, jeden z nich liczy ponad 250 lat
22	<i>Quercus petraea</i> Liebl., dąb bezszypułkowy	1	–
23	<i>Quercus robur</i> L., dąb szypułkowy	4	–
24	<i>Quercus rubra</i> L., dąb czerwony	1	ponad 100-letni egzemplarz rosnący przy drodze do Górecka Starego w dobrym stanie zdrowotnym
25	<i>Robinia pseudoacacia</i> L., robinia biała	10	najstarszy okaz w wieku 100 lat, pozostałe samosiewy
26	<i>Salix alba</i> L., wierzba biała	1	w dobrym stanie rosnąca za budynkiem dworu-leśniczówki
27	<i>Salix caprea</i> L., wierzba iwa	2	szczególnie atrakcyjny jeden z okazów rosnący przy wjeździe na teren folwarku
28	<i>Salix</i> × <i>fragilis</i> L., wierzba krucha	2 grupy	w stanie dobrym
29	<i>Sorbus aucuparia</i> L., jarząb pospolity	7	wśród zadrzewień przy drodze
30	<i>Tilia cordata</i> L., lipa drobnolistna	17	trzy okazy ponad 200-letnie, jeden szczególnie okazały i rozłożysty (obwód pnia 385 cm, wysokość 23 m i zasięg korony 30 m) rośnie w centralnej części folwarku
31	<i>Tilia platyphyllos</i> L., lipa szerokolistna	4	drzewa w dobrym stanie zdrowotnym
32	<i>Ulmus glabra</i> Huds., wiąz górski	12	wśród nich jeden okaz ponad 200-letni w dobrym stanie zdrowotnym
33	<i>Ulmus minor</i> Mill., wiąz pospolity	2	jeden z nich liczy ponad 200 lat
Razem: 341 drzew i 13 grup krzewów			

Tab. 3. Struktura gatunkowa drzew nagozalążkowych (opracowanie własne)

Tab. 3. Species structure of gymnosperm trees (own elaboration)

Lp./ No.	Gatunek/Species	Liczba okazów / Number of specimens	Uwagi/Comments
1	<i>Abies alba</i> Mill., jodła pospolita	1	–
2	<i>Larix decidua</i> Mill., modrzew europejski	77	okazy ponad 150-letnie tworzą aleję wzdłuż drogi do Górecka Starego; korony osadzone wysoko, a dolne gałęzie objęte posuszem
3	<i>Picea abies</i> L., świerk pospolity	45 i 2 grupy	28 egzemplarzy wolnostojących (z czego najstarszy o obwodzie pnia 226 cm), pozostałe tworzą żywopłoty za kancelarią oraz przed budynkiem dworu-leśniczówki

Lp./ No.	Gatunek/Species	Liczba okazów / Number of specimens	Uwagi/Comments
4	<i>Picea pungens</i> Engelm., świerk kłujący	6	najstarszy okaz o obwodzie pnia 122 cm
5	<i>Pinus sylvestris</i> L., sosna pospolita	5	najstarszy okaz o obwodzie pnia 25 cm
6	<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco, daglezja zielona	7	wśród zadrzewień przy drodze
7	<i>Taxus baccata</i> L., cis pospolity	3 grupy	egzemplarze tworzące zwarte kępy
Razem: 147 drzew i 5 grup krzewów			

Większość zinwentaryzowanych drzew pochodziła z okresu działalności folwarku (zob. tab. 4). Nieco mniejsza liczba to drzewa posadzone po II wojnie światowej oraz samosiewy. W granicach opracowania znajdowało się 13 pojedynczych okazów ponad 200-letnich (zob. tab. 5), które należałoby uznać za pomniki przyrody, podobnie jak starą aleję modrzewiową nasadzoną wzdłuż drogi do Górecka Starego. Obecnie żadne z drzew nie jest oficjalnie objęte ochroną prawną.

Tab. 4. Struktura wiekowa drzewostanu na terenie opracowania (opracowanie własne)

Tab. 4. Age structure of the tree stands in the study area (own elaboration)

Przedział czasowy nasadzeń / Planting timeframe	Wiek drzewa / Age of the tree	Liczba okazów / Number of specimens
1945–2015 – drzewa i krzewy posadzone po II wojnie światowej	do 70 lat	203
1830–1944 – drzewa pochodzące z okresu działalności folwarku	71–85 lat	273
Przed 1830 r. – drzewa najstarsze	ponad 185 lat	13

Tab. 5. Wykaz drzew zalecanych do ochrony konserwatorskiej jako pomniki przyrody (opracowanie własne)

Tab. 5. List of trees recommended for conservation protection as natural monuments (own elaboration)

Lp./ No.	Gatunek/Species	Obwód pnia w pierśnicy / Trunk circumference at breast height (cm)	Numer inwentaryzacyjny / Inventory number
1	<i>Quercus palustris</i> Münchh., dąb błotny	251	13
2	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	289	53
3	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	280	58
4	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	226	59
5	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	226	67
6	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	242	71
7	<i>Fagus sylvatica</i> L., buk pospolity	264	72
8	<i>Tilia cordata</i> Mill., lipa drobnolistna	408	374
9	<i>Ulmus glabra</i> Huds., wiąz górski	317	381
10	<i>Ulmus minor</i> Mill., wiąz pospolity	430	382
11	<i>Tilia cordata</i> Mill., lipa drobnolistna	389	384
12	<i>Tilia cordata</i> Mill., lipa drobnolistna	420	385
13	<i>Ulmus glabra</i> Huds., wiąz górski	282	390

Przeprowadzono również analizę stanu zdrowotnego drzewostanu występującego na terenie opracowania. Na tej podstawie wskazano do usunięcia 212 drzew i 8 skupin krzewów. Choć większość drzew znajduje się w dobrym stanie fitosanitarnym, zaleca się usunięcie samosiewów, które nadmiernie zagęszczają aleję modrzewiową posadzoną wzdłuż drogi do Górecka Starego, przez co obecnie straciła swoją czytelność. Dodatkowo przez nadmierne zagęszczenie drzew i krzewów wzdłuż drogi zasłonięte są potencjalnie bardzo atrakcyjne otwarcia widokowe rozciągające się po obu jej stronach.

5. Wytyczne konserwatorskie

Zgodnie ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Józefów” dotyczącym terenów Florianki należy wskazać, że ze względu na dużą wartość historyczną, kompozycyjną i przyrodniczą zalecana jest ochrona konserwatorska dla terenów dawnej osady leśnej Florianka. Należy chronić układ przestrzenny założenia oraz nie wprowadzać nowej zabudowy i wysokich, zwartych nasadzeń, które mogłyby przysłonić zachowaną starą kompozycję. Szlaki turystyczny oraz rowerowy, znajdujące się na terenie opracowania (czerwony szlak turystyczny „Krawędziowy” oraz żółta trasa ścieżki rowerowej do Florianki), należy zachować w dotychczasowym przebiegu. Możliwa jest ich modernizacja oraz odnowa oznakowania i urządzeń towarzyszących. Musi się to jednak odbywać w uzgodnieniu z odpowiednimi jednostkami (Uchwała, 2002).

Na podstawie przeprowadzonych badań terenowych oraz kwerendy materiałów archiwalnych sformułowano następujące wytyczne szczegółowe dotyczące zagospodarowania dawnego folwarku we Floriance:

- należy zachować i uczytelnić istniejące elementy dawnej kompozycji;
- dopuszcza się wprowadzenie dodatkowych, współczesnych elementów wyposażenia terenu, niezbędnych do aktualnego funkcjonowania obiektu oraz do udostępnienia go jako obiektu turystycznego – należy podkreślić, że wygląd zewnętrzny i lokalizacja nowych elementów nie mogą negatywnie wpływać na historyczną kompozycję i estetykę całego założenia;
- wszelkie wprowadzane obiekty powinny być wykonane z lokalnych i naturalnych materiałów (kamień, drewno) oraz powinny wpisywać się w historyczną przestrzeń i zachowywać wysokie walory estetyczne;
- mała architektura powinna być prosta i funkcjonalna, wykonana z drewna i pasująca do historycznego charakteru założenia – należy wprowadzić elementy związane z obsługą ruchu turystycznego, takie jak wiata turystyczna ze stołem i ławkami, siedziska, stojaki na rowery, krąg ogniskowy, a także tablice informacyjne, drogowaskazy i elementy edukacyjne;

- należy zakazać podejmowania przedsięwzięć mogących wpływać negatywnie na stan środowiska przyrodniczego;
- dopuszczalne jest zastosowanie rozwiązań infrastruktury technicznej niezbędnych dla funkcjonowania obiektu;
- nawierzchnie ciągów komunikacyjnych należy wykonać wyłącznie z materiałów naturalnych, takich jak żwir, drewno lub glina;
- należy usunąć elementy dysharmonijne: zmienić usytuowanie i konstrukcje kojca dla psa, a także uporządkować teren przy magazynie;
- należy zachować i pielęgnować istniejący starodrzew oraz usunąć część samosiewów zaburzających kompozycję, szczególnie występujących wzdłuż alei do Górecka Starego;
- dobór projektowanych roślin powinien uwzględniać gatunki charakterystyczne dla ogrodów zakładanych w XIX w. – mają to być gatunki rodzime, należy unikać odmian hodowlanych, a w przypadku odtwarzania starych sadów należy zastosować tradycyjne odmiany drzew owocowych;
- należy zaprojektować nowe bramy i ogrodzenie dopasowane stylistycznie do architektury drewnianej występującej na terenie RPN;
- powinno się stworzyć kurtynę dla podwórza tuż przy leśniczówce, aby dać poczucie prywatności mieszkającym w niej rodzinom pracowników RPN;
- konieczne jest przeprowadzenie szczegółowej analizy stanu zdrowotnego egzemplarzy drzew o rozmiarach pomnikowych, która pozwoli na ustalenie zakresu zabiegów pielęgnacyjnych;
- wskazane jest dostosowanie obiektu do potrzeb turystyki konnej oraz hipoterapii.

6. Założenia projektowe

Celem projektu jest adaptacja terenu dawnej ordynackiej osady leśnej we Floriancie do potrzeb turystyki kwalifikowanej. W związku z przystosowaniem terenu planuje się takie działania jak:

- utworzenie miejsca postojowego poprzez dobudowę lekkiego zadaszenia do ściany istniejącej stodoły – projektowana konstrukcja, wykonana z drewna, nie będzie kolidować z istniejącą kompozycją przestrzenną ani nie będzie zakłócać czy dominować nad historycznym układem folwarku; obiekt będzie czytelny z poziomu drogi dojazdowej, przy jednoczesnym zachowaniu ładu przestrzennego i ciągłości funkcjonowania założenia; w ramach wyposażenia terenu przewidziano montaż stołów, ławek, siedzisk, koszów na odpady oraz punktu poboru wody (kranu ogrodowego);

- zbudowanie paleniska ogniskowego, altany oraz drewnitni za domkiem ogrodnika – obecnie budynkiem kancelarii OHZ;
- zamontowanie tablic informacyjnych, drogowskazów oraz elementów edukacyjnych;
- wprowadzenie stojaków na rowery.

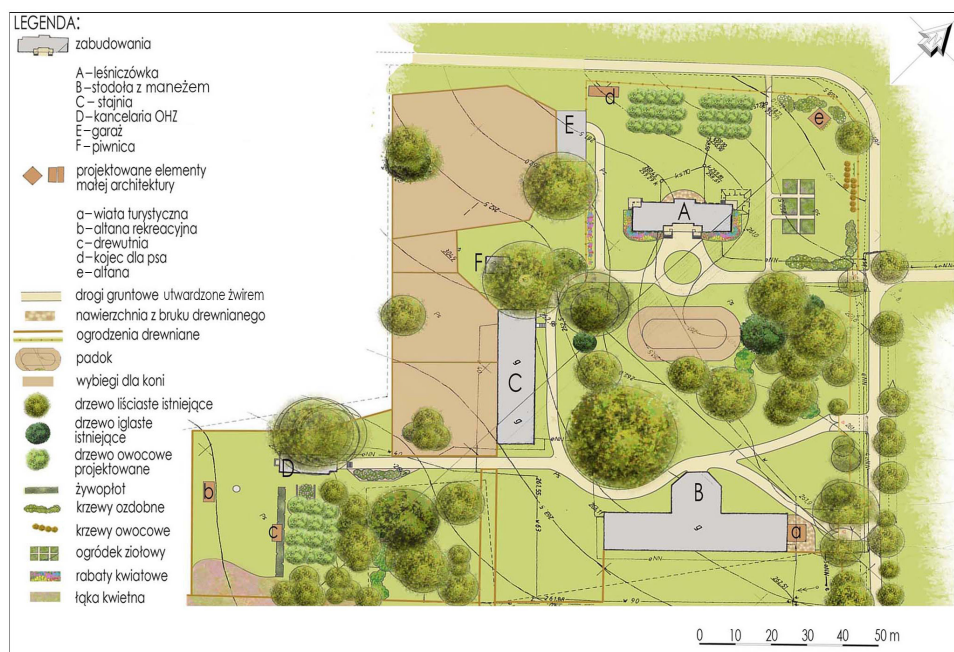
Należy zachować padok dla koni znajdujący się na centralnym dziedzińcu folwarku. Układ komunikacyjny ulegnie zmianie jedynie w najbliższym otoczeniu leśniczówki. Część frontowa przed leśniczówką zostanie otworzona na folwark przez usunięcie żywopłotów, które obecnie niepotrzebnie dzielą przestrzeń. W tym miejscu – w celu odtworzenia dawnego układu kompozycyjnego – na przedłużeniu alei klonowej prowadzącej do Zwierzyńca wprowadzony zostanie okrągły podjazd z trawiastym gazonem. W celu uatrakcyjnienia najbliższego otoczenia leśniczówki zamieszkałej obecnie przez dwie rodziny pracowników RPN proponuje się utworzenie od strony frontowej budynku rabaty z roślinami bylinowymi, którymi będą opiekować się mieszkańcy.

7. Koncepcja projektowa

W proponowanej koncepcji projektowej okrągły podjazd przy leśniczówce oraz gruntowe drogi wewnętrzne nawiązują do historycznego układu komunikacyjnego (zob. ryc. 3). Zaproponowano jedynie utwardzenie żwirem, dzięki czemu nawierzchnia będzie przepuszczalna. W altanach oraz przy wyjściu ogrodowym za dworem-leśniczówką zaproponowano nawierzchnię z płyt kamiennych. Po wschodniej stronie leśniczówki zaprojektowano, częściowo osłonięty żywopłotem, ogród warzywny z prostokątnymi kwaterami, a w rogu – altanę osłoniętą od drogi krzewami. Dalej proponuje się niewielki sad na potrzeby mieszkańców. Na przeciwległy róg posesji przeniesiono kojec dla psa, który znajduje się obecnie od frontu, w pobliżu ścieżki uczęszczanej przez turystów.

W proponowanej koncepcji elementy małej architektury, służące obsłudze ruchu turystycznego na terenie opracowania, wzbogacono o motyw krzyża, nawiązujący do tradycyjnych form występujących w architekturze budynków i ogrodzeń charakterystycznych dla regionu Rostocza. Ponadto zaproponowano: dwie altany, wiatę dla turystów, dwie drewnitnie, stół, ławki, siedzenia, tablice informacyjne, drogowskazy, stojaki na rowery. Wszystkie te elementy zaprojektowano z drewna. Należy pamiętać, że drewniane kantówki muszą być oddzielone od fundamentu, dlatego do mocowania słupów przy altanach i wiatkach proponuje się kotwy w kształcie litery U ze stali ocynkowanej. W przypadku mniejszych elementów zaleca się stosowanie kotew zakończonych długim grotem wbijanym w ziemię. Stoły, ławki, siedziska, kosze na opady oraz stojaki na rowery zaprojektowano

w formie prostych, funkcjonalnych elementów małej architektury, które są wykonane z drewnianych kantówek, bez dekoracyjnych detali. Dzięki minimalistycznej formie harmonijnie wpisują się w kontekst przestrzenny i charakter miejsca. Tablice informacyjne oraz drogowskazy przewidziano jako konstrukcje z masywnych, drewnianych słupków, uzupełnionych o tabliczki z płyty PCV zamontowane na stalowych dystansach montażowych, odsunięte od lica słupków. Zastosowane rozwiązania zapewniają czytelność i trwałość przy jednoczesnym zachowaniu estetyki odpowiedniej dla zabytkowego charakteru założenia. W projekcie przewidziano również instalację elementów o charakterze edukacyjnym, które wpisują się w poznawczą funkcję RPN. Ich głównym celem, poza funkcją rekreacyjną, jest popularyzacja podstawowej wiedzy na temat RPN, miejscowości Florianka, OHZ oraz konika polskiego jako rasy objętej ochroną.

Ryc. 3. Lokalizacja proponowanych elementów małej architektury: A – wiata turystyczna; B – altana rekreacyjna; C – drewnitnia; D – kojec dla psa; E – altana (Soszka, 2015)

Fig. 3. Location of proposed small-scale architectural elements: A – tourist shelter; B – recreational gazebo; C – woodshed; D – dog kennel; E – gazebo (Soszka, 2015)

Proponowany dobór roślin uwzględni potrzeby osób stale mieszkających w leśniczówce. Za budynkiem zaprojektowano ogród prywatny, odizolowany nasadzeniami z krzewów liściastych, takich jak: bez lilak (*Syringa vulgaris* L.), jaśminowiec wonny (*Philadelphus coronarius* L.), kalina koralowa (*Viburnum*

opulus L.). Zaprojektowano również niewielki sad owocowy, ogródek ziołowy z warzywnikiem oraz kilka rzędów krzewów jagodowych. W północnym narożniku działki zaprojektowano drewnianą altanę dla mieszkańców, odizolowaną nasadzeniami z wymienionych wyżej gatunków krzewów liściastych i obsadzoną z północnej strony bluszczem pospolitym (*Hedera helix* L.). Wzdłuż płotu zaproponowano nasadzenia wieloletnie złożone z liliowca rdzawego (*Hemerocallis fulva* L.), ostróżki ogrodowej (*Delphinium elatum* L.), rozchodnikowca okazałego (*Hylotelephium spectabile* (Boreau) H. Ohba), floksa Arendsza (*Phlox arendsii* hort.), szparaga lekarskiego (*Asparagus officinalis* L.), astra nowoangielskiego (*Symphotrichum novae-angliae* (L.) G.L. Nesom), czosnku siatkowatego (*Allium victorialis* L.), kosaćców bródkowych (*Iris × germanica* L.) i kosaćca syberyjskiego (*Iris sibirica* L.).

Na pastwiskach w południowej części opracowania proponuje się częściowe odtworzenie starych sadów. Wybrano stare odmiany jabłoni domowej, takie jak: Antonówka, Ananas Berżeński, Kosztela, Malinówka Późna, Rapa Zielona, Reneta Złota i Inflancka.

Zaprojektowano zmianę aranżacji drewnianego krzyża, usytuowanego przy drodze do Górecka Starego, przez nasadzenia z lilaka pospolitego i lilii białej (*Lilium candidum* L.).

Przy domu ogrodnika zaproponowano rabatę różaną, a w kątku rekreacyjnym przy ogrodzeniu pastwiska – łąkę kwiatną. To miejsce predysponowane jest szczególnie dla małych grup turystów, którzy mogą znaleźć nocleg w udostępnianej w tym celu gajówce Komanówka.

PODSUMOWANIE

Propozycja wzbogacenia terenu OHZ we Floriance w nasadzenia i elementy małej architektury ma na celu uatrakcyjnienie obiektu wykorzystywanego do potrzeb ruchu turystycznego, a także przywrócenie temu miejscu cech typowych dla dziewiętnastowiecznych folwarków. Otoczona lasami osada Florianka jest atrakcją turystyczną szlaków pieszych i rowerowych, a w przyszłości mogłaby się stać częścią turystycznego szlaku konnego. Ze względu na zabytkowy charakter założenia wprowadzone elementy nie będą dominować w całej kompozycji, tylko w sposób jak najmniej ingerujący w przestrzeń przekazywać informacje o OHZ i otaczającej przyrodzie. Właściwy nadzór nad przekształceniami zachodzącymi na terenie zespołu folwarcznego, a także całej osady Florianka pozwoli zachować najważniejsze wartości i atmosferę tego miejsca.

BIBLIOGRAFIA

- Bończak-Kucharczyk, E., Bondaryk, D., Żukowski, J., Niepsuj, R. (1989). *Dokumentacja ewidencyjna założenia ogrodowego we Floriancie gmina Józefów*. Numer ewidencyjny 2334. Zamość: Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Zamościu.
- Brzezińska-Wójcik, T., Baranowska, M. (2012). The State of Development of Equestrian Tourism in the Lublin Region in the Context of Environmental Conditions. *Polish Journal of Sport and Tourism*, 19(4), 256–262. DOI: <https://doi.org/10.2478/v10197-012-025-y>
- Brzezińska-Wójcik, T., Świeca, A., Kociuba, W. (2007). Przyrodnicze uwarunkowania rozwoju turystyki na Roztoczu. W: M. Żabka, R. Kowalski (red.), *Przyroda a turystyka we wschodniej Polsce* (s. 13–34). Siedlce: Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Grabowski, T., Sędkak, Ł. (2023). Ruch turystyczny w Roztoczańskim Parku Narodowym w dobie pandemii COVID-19 (2020–2022). W: *Materiały XVII Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Geografia, ekonomika i turystyka – doświadczenia krajowe i międzynarodowe” z okazji 20-lecia Katedry Turystyki* (s. 75–80). Lwów: Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki.
- Grabowski, T., Kałamucka, W., Kałamucki, K. (2011). Udostępnianie Roztoczańskiego Parku Narodowego dla turystyki. *Studia i Materiały CEPL*, 13(3), 42–47.
- Kozieł, M. (2012). Stan i możliwości rozwoju turystyki rowerowej w parkach narodowych Lubelszczyzny. *Annales UMCS Sectio B*, 67(2), 98–115.
- Kurek, W., Mika, M., Pitrus, E. (2007). Formy turystyki kwalifikowanej. W: W. Kurek (red.), *Turystyka* (s. 256–278). Warszawa: PWN.
- Majdecki, L. (1980–1986). *Tabela wiekowa drzew*. Rękopis. Warszawa: Oddział Architektury Krajobrazu SGGW.
- Majdecki, L. (1993). *Ochrona i konserwacja zabytkowych założeń ogrodowych*. Warszawa: PWN.
- RPN (2024). *Struktura własności gruntów*. Online: <https://rpn.gov.pl/bip/struktura-wlasnosci-gruntow> (dostęp: 24.09.2025).
- Seneta, W., Dolatowski, J. (2011). *Dendrologia*. Warszawa: PWN.
- Soszka, O. (2015). *Projekt adaptacji dawnej ordynackiej osady leśnej we Floriancie na potrzeby turystyki czynnej w Roztoczańskim Parku Narodowym*. Maszynopis pracy magisterskiej. Lublin: Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie.
- Stachańczyk, R. (2010). Problematyka standardów w postępowaniu i dokumentacji konserwatorskiej na potrzeby rewaloryzacji zabytkowych parków i ogrodów. *Kurier Konserwatorski*, (7), 43–50.
- Świeca, A., Brzezińska-Wójcik, T., Grabowski, T., Kałamucki, K., Krukowska, R., Tucki, A. (2013). Turystyka i edukacja. W: R. Reszel, T. Grądział (red.), *Roztoczański Park Narodowy* (s. 219–230). Zwierzyniec: Wydawnictwo Lipiec.
- Uchwała (2002). Uchwała Rady Miejskiej nr XLII/266/2002 z dnia 30 września 2002 r. – Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Józefów.
- Zachariasz, A. (2008). Zabytkowe ogrody – problemy rewaloryzacji, utrzymania i zarządzania w świetle zaleceń Karty Florenckiej. W: U. Myga-Piątek, K. Pawłowska (red.), *Zarządzanie krajobrazem kulturowym* (s. 150–161). Sosnowiec: Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG.
- Żuraw, B., Chyżewska, R., Boruch, M., Myśliwiec, J., Podsiedlik, M. (2016). Projekt koncepcyjny sensualnej ścieżki dydaktycznej w Roztoczańskim Parku Narodowym. *Sylwan*, 160(1), 71–78.

PUBLICATION INFO		
SUBMITTED: 2025.07.28	ACCEPTED: 2025.09.25	PUBLISHED ONLINE: 2025.10.15